

В.О. Гаврилов,
аспірант
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

**СТАВЛЕННЯ КАТОЛИЦЬКОГО ЄПИСКОПАТУ ДО ПОЛІТИКИ
АНТИСЕМІТИЗМУ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ
ПАРТІЇ НІМЕЧЧИНИ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Стаття присвячена дослідженню ролі католицького єпископату у ідеологічному протистоянні з націонал-соціалістичною робітничою партією Німеччини (НСРПН) напередодні Другої світової війни. Проаналізовано основні положення провідних католицьких єпископів Німеччини стосовно монополії нацистської партії у політичній сфері,

ставлення до проблеми антисемітизму, ролі католицької церкви як моральної інституції в країні.

Ключові слова: католицька церква, Папа Пій XII, Михаель фон Фаульхабер, єпископи, антисемітизм, Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини.

Catholic Bishop's Attitude to the Anti-Semitism Policy of The National Socialist German Workers' Party on the Eve of the Second World War

The article is devoted to exploring the role of the Catholic bishopric in the ideological confrontation with the National Socialist German Workers' Party (NSGWP) on the eve of World War II. The main provisions of the leading Catholic bishops of Germany in relation to the monopoly of the Nazi party in the political sphere, to the problem of anti-Semitism, the role of the Catholic Church as a moral institution in the country are analyzed.

Key words: catholic church, Pope Pius XII, Michael von Fowlhaber, bishops, anti-semitism, the National Socialist German Workers' Party.

Дослідження, присвячені ролі німецьких церков у епоху нацистської Німеччини привертають дедалі більшу увагу вчених. Протягом перших десятиліть після Другої світової війни наукові розвідки стосувалися, насамперед, того питання, наскільки Церкви були джерелом опору нацистській державі, при цьому мало уваги приділялося ідеологічному внескові тогочасних церковних діячів у питаннях протистояння нацистському антисемітизму. Варто зазначити, що більшість з тих, хто писав про Церкви, були німецькими протестантськими пасторами та римо-католицькими богословами, які прагнули зобразити Церкву як центр опору націонал-соціалізму.

Віднедавна історики зосереджують увагу на співпраці Церков з Гітлером, в контексті того, яким чином церковне вчення могло мати антиюдейський характер та сприяти нацистам у переслідуванні євреїв [1, с. 296]. Такі судження фіксуються, зокрема, у дослідженні Девіда Керцера, професора університету Брауна, який спеціалізується на релігійно-політичній історії Італії, досліджує роль Ватикану у питанні антисемітизму.

Учений наголошує, що Папа Пій XII не висловив чіткої позиції проти антисемітських законів в Італії 1938 р., а також не реагував достатньою мірою на утиски та знищення євреїв на теренах Європи під час Другої світової війни [2, с. 287].

Водночас, слід зауважити, що Папа Пій XII не був одноосібним позиціонером відношення католицької церкви до політики антисемітизму.

Це питання слід розглядати комплексно, враховуючи всю ієрархічну повноту католицької церкви, частиною якої є її кардинали та єпископат. Для унаочнення їхньої позиції варто навести приклади ідеологічного протистояння політики нацистів та єпископів, що здійснювали своє служіння на теренах Німеччини. Представники Римо-католицької церкви неодноразово засуджували політику антисемітизму нацистів в роки Другої світової війни. Ґрунтовною джерельною базою у дослідженні цього питання виступають папські енцикліки, послання кардиналів та постанови соборів єпископату.

Історія ідеологічної боротьби між німецьким єпископатом та нацистами розпочинається у 1930 р., коли генеральний вікарій діоцезії Майнца (фактично заступник єпископа), проінформував відділ нацистської партії у місті Оффенбах про те, що католики не можуть стати членами Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (далі – НСРПН). Свою позицію він обґрунтував тезами одного з підлеглих йому католицьких священників, отця Вебера. У цій проповіді були наступні твердження: 1) католикам заборонялося належати до нацистської партії; 2) членам нацистської партії, що мали католицьке віросповідання, заборонялося відвідувати похоронні процесії у групових формаціях; 3) католицьким виборцям, що підтримували політичну програму нацистської партії, заборонялося брати участь в таїнствах церкви [3, с. 165].

У липні 1932 р. пруські єпископи опублікували пасторальний лист, де вони хоч і не акцентували увагу на НСРПН, проте зазначали виборцям, що існують не лише політичні інтереси, але й релігійна відповідальність, яка базується на положеннях церкви, і їх слід враховувати. Вони рекомендували обирати саме тих депутатів, які зможуть забезпечити соціальний добробут народу, захист конфесіональних закладів освіти, християнської релігії та католицької церкви. У серпні 1932 р. в місті Фульда відбувся собор, де духівництво сформулювало чіткі настанови, як католику ставитись до нацистської партії. Усі присутні єпископати заборонили членство в цій партії, оскільки, на думку католицької церкви, частини офіційної програми містили помилкові вчення.

У численних публікаціях провідних членів НСРПН, прослідковується вороже ставлення до фундаментальних доктрин і рекомендацій католицької церкви, ці заяви не спростовувалися та не критикувалися їх верховним лідером. Це саме стосується і ставлення до конфесійної школи, християнського шлюбу та інших віроповчальних питань. Католицька церква із пересторогою сприймає і монополію нацистської партії у публічній сфері, оскільки її політика ставить під

загрозу перспективи розвитку суспільного авторитету церкви. У листі також було підкреслено, що більшість людей вступає до НСРПН для підтримки її політичних та економічних цілей, але це не може слугувати виправданням, оскільки підтримуючи партію шляхом голосування, виборець підтримує її ідеологію цілісно, а не тільки окремі її аспекти [3, с. 167].

Окремої уваги заслуговує проповідницька діяльність німецького кардинала Міхаеля фон Фаульхабера, архієпископа Мюнхена. На початку своєї церковної кар'єри кардинал викладав Старий Заповіт у Страсбурзі, що обумовлює його устремління у встановленні християнсько-юдейського діалогу. Його академічні знання у галузі біблеїстики послужили базисом для майбутніх проповідей, де він підкреслював нерозривний зв'язок Старого та Нового Заповітів, неодноразово підкреслював єврейське походження Ісуса Христа. Проповіді кардинала Фаульхабера стали теологічною основою у підготовці проєкту енцикліки Папи Пія XI «Mit brennender Sorge» («З палким занепокоєнням»), що вийшла друком від 10 березня 1937 р. В енцикліці згадуються порушення домовленостей між церквою та націонал-соціалістичною партією. В тексті засуджуються язичницькі витoki ідеології НСРПН, підкреслюється абсурдність упереджень щодо расового походження євреїв та критикується нацистська інтерпретація походження Ісуса Христа. Кардинал Еудженіо Пачеллі (майбутній папа Пій XII) додав до проєкту майбутньої енцикліки наступний абзац: «Якщо хто-небудь виділяє расу, етнос, державу чи іншу фундаментальну цінність людського суспільства – якими би необхідними та високоповажними не були їхні функції – над рівнем їх звичайної цінності і робить їх об'єктом для поклоніння, то він спотворює світ, що був створений за замислом Бога» [4, с. 4].

Підсумовуючи викладене, необхідно підкреслити, що ставлення католицької церкви до політики антисемітизму НСРПН мало назагал негативний характер. Варто зазначити, що церква є полінаціональним, ієрархічно структурованим організмом, що викликає певну складність у формуванні єдиної картини відношення церкви зокрема до питання антисемітизму напередодні та у період Другої світової війни, а тому з метою об'єктивного висвітлення цієї проблематики слід послуговуватись джерельною базою, яка складається з папських енциклік, послань та листів тогочасних ієрархів католицької церкви.

Використані джерела та література:

1. Dan Stone. The Historiography of the Holocaust. New York, 2004. 573 p.
2. David Kertzer. The Popes Against the Jews. New York, 2002. 366 p.

3. Brenda Gaydos. Seliger Bernard Lichtenberg: Steadfast in spirit, he directed his own course. Washington, D.C., 2010. 411 p.
4. Думби Ю.Ю. Рождественские проповеди Кардинала Михаэля фон Фаульхабера в контексте христианско-иудейского диалога. Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. Область наук: Философия, этика, религиоведение. 2017. Вып. № 1 (41). С. 1-13.